

ERGENLİK DÖNEMİNDE ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİ

Dr. Sirâl ÜLKÜ

GİRİŞ

Çocuklukta oyunla eşleştirilen arkadaş kavramı ergenlikte giderek daha derin zihinsel ve duygusal anlamlar ile daha çok kişisel değerlere ilişkin öğeler kazanır. Ergenin gelişiminde arkadaş ilişkilerinin yerini ve önemini, onun bu dönemdeki en temel aelişim sorunu, bir diğer deyişle gelişim ödevi olan benliğini bulma, geliştirme veya bir özkimlik kazanma çabası çerçevesinde tartışabiliriz. Ergen kim olduğunun, ne olabileceğinin, ne olması ve niçin öyle veya böyle olması gerektiğinin arayışı içindedir. Hattâ bu arayışın yarattığı zorlanmayı çağımızın önemli gelişim kuramcılarında biri olan Eric Erikson ergenlikteki "kimlik krizi" olarak nitelendirmektedir.

ARKADAŞ İLİŞKİLERİNİN ÖNEMİ

Benliğini bulmada, bir özkimlik geliştirmede arkadaş ilişkilerinin ergene sağladığı olanakları iki odak etrafında inceleyebiliriz. Bunlardan birisi ergenin gerilimden kurtulması diğeri ise kendini ve çevresini tanımada bilgi sağlamasıdır. Ergenlik döneminde daha çok sırdaşlık türünde beliren ikili arkadaş ilişkileri veya klik ve kümeler biçiminde ortaya çıkan arkadaş gruplarında pek fazla statü farklılaşması görülmez. Arkadaşlar eşit düzeyde tutulur. Sorunlarda ve statüdeki benzerlik ergenin daha rahat iletişim kurmasına, gerginliklerini gidermesine veya azaltmasına olanak sağlar. Zaten arkadaş, yetişkinler için bile öncelikle yanında kendimizi eşit ve rahat hissettiğimiz kimse değil midir?

İkinci olarak ergenin kendini tanımasında ,bir benlik tanımı yapabilmesinde arkadaş ilişkilerinin yeri ve önemine değinelim. Şu-

nu bir ölçüde kabul etmek gerekir ki hızla değişen dünyamızda ana-babalar yeni kuşakların gereksinme duyduğu pek çok bilgi, beceri ve görüşü onlara sağlamada yetersiz kalabilmektedirler. Örneğin mesleğe yönelme sorununu ele alalım. Bugün ergenlik çağında çocukları olan ana-babalar düşünürlerse kendileri yeni yetişirken televizyon program yapımcılığı, bilgisayar operatörlüğü, turizm işletmeciliği, hattâ dolmuş şoförlüğü gibi meslekleri tanımadıklarını hatırlayacaklardır. Dünyamızda değişen yalnız meslekler değildir. Yerleşik sandığımız değerler ve inançlar da tartışılmaktadır. Şu halde ergenler ailelerinin dışında, kendi aralarında meslek tercihleri, hayatta değerli olan veya olmayan şeyler gibi konularda uzun uzun konuşmakta, bilgi ve görüş alışverişi yapmaktadırlar. Özetle şunu belirtmemiz gerekir ki ergenlerin içinde bir yetişkin olarak yer, görev ve sorumluluk alacakları dünya ana-babalarınınkinden farklı olacaktır. İşte onlar benlik tanımlarını yapmaya çalışırken dış görünüşleri, yetenekleri ve gelecekte ne olabilecekleri gibi önemli konularda arkadaşlarından görüş ve bilgi toplarlar. Yaptığımız bir araştırmada Lise I. Sınıf öğrencilerinin meslek tercihleri üzerinde en çok arkadaşları ile konuşmalarının etkili olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca dış görünüşlerini ve huylarını değerlendirirken en çok arkadaşlarının kendileri hakkındaki görüşlerini yansıttıkları da ortaya çıkmıştır. Tabii burada ergenin kendini tanımasında arkadaş grubunun tek ve en geçerli kaynak olduğunu söylemek istemiyoruz. Belki de ergenleri bu konuda arkadaşlarına iten nedenlerden biri de çevrelerinde başka olanaklar ve kaynaklar bulunmayışıdır.

ARKADAŞ GRUPLARININ İŞLEVLERİ

Ergen için arkadaşlarının kendisi hakkında ne düşündüğü çok önemlidir. Arkadaş grubu ona yeni özdeşlikler sağlar ve bu yolla kendini tanımlamasına ve psikolojik olarak bağımsızlık kazanmasına yardımcı olur. Arkadaş gruplarının, benliğini bulma ve bir öz-kimlik geliştirme çabası gösteren ergen için temel işlevlerinin yetişkinler tarafından iyi anlaşılması ve değerlendirilebilmesi önemlidir. Şunu bilmek gerekir ki arkadaş grubu ergen için öncelikle bir güven kaynağıdır. Çocukluktan yetişkinliğe geçişte ergen çeşitli rol denemelerine girişecektir; bu rollerdeki dağılıma ve çelişkiler ile çevredeki engeller onda bir bocalama ve güvensizlik yaratır. Arkadaş grubu ergen için böyle bocalama ve güvensizliklere karşı bir tür sığınma ve savunma kalesidir. Bu kale ergenleri aynı zamanda yetişkinlerin "baskılarına" karşı da korur-eğer ergenler yetişkinlerin kendilerine yaklaşımlarını "baskı" olarak nitelendiriyorlarsa. Arka-

daş gruplarının bir başka önemli işlevi de ergenlere birtakım davranış ölçütleri sağlamaktır. Bir başka deyişle, arkadaş grubu ergen için bir otorite kaynağıdır. Oldukça hızlı bir değişme içindeki yaşamını dengelemede ve ailesinden bağımsızlık kazanmada ergen yeni otorite kaynaklarına gereksinme duyacaktır. Örneğin ergenin yaşıtları gibi giyinmekte ısrar edişinin arkasında onlar tarafından kabul edilme, ergen gruplarına girebilme, bu gruplarla özdeşleşme gereksinme ve arzusu bulunmaktadır.

ARKADAŞ GRUPLARINDAKİ FARKLILAŞMALAR

Ergenlik döneminde grup gerçekten önemli bir olgudur. Erkeklerde bu gruplar daha kalabalık olup daha yüzeyden bağlılık gösterirken kızlarda gruplar daha küçük fakat daha sıkı bağlılıklar içindedir. Yine de bu gruplarda büyük tartışma ve dargınlıklar eksik olmaz. Ergenler arkadaşlarına karşı çok eleştirici bir tutum içinde ve onların yanlış hareketlerine karşı aşırı duyarlı olabilmektedirler. Ergen önceleri arkadaşının kişiliğini kendine, kendi beklentilerine uydurmaya çalışır; zamanla arkadaşlarına karşı daha hoş görülü olmayı öğrenir.

Ergenliğin son döneminde arkadaş sayısı önemini yitirir; buna karşın iyi ve candan arkadaşlığın yâni dostluğun önemi artar. Ergenin yakın arkadaşı, onunla benzer amaçlara, inanç ve ilgilere sahibolan kimsedir. Bu dönemde karşı cinsle arkadaşlık kurma arzusu da kuvvetlidir. Böyle bir arzunun fizyolojik kaynaklı olduğunu belirtmek yetersizdir; çünkü karşı cinsten bir arkadaşla yönelişin temelinde, tek bir boyutta toplanırsa benliğini bulma veya bir özkimlik geliştirme çabası diye nitelendirdiğimiz, pek çok psikolojik güdünün de bulunduğu bilinmektedir. Demek oluyor ki karşı cinsle arkadaşlık bir bakıma ergene kendi benliğini veya özkimliğini sınamaya böylece de kendini daha iyi tanıma olanağını vermektedir. Ergenin karşı cinsten bir arkadaş bulma arzusunun ve onunla uzun uzun konuşmasının temelinde kuşkusuz böyle bir doyum sağlama amacı da bulunmaktadır. Önceleri bu tür arkadaşlıklar daha çok klikler içinde yürütülür. Yâni kız kendi yakın arkadaşını, erkek kendi yakın arkadaşını alır ve dörtlü bir klik oluşturabilirler. Kliklerin birleşmeleriyle de kümeler meydana gelir. Kümelere tek tek katılmalar da vardır. Klikler gibi ergen kümelerinin de esas uğraşı birlikte zaman geçirmektir - birlikte gezmek; maça, sinemaya, kira gitmek; topluca oturup konuşmak gibi. Ergenler yetişkinler tarafından örgütlenmiş gruplara katılmaktan giderek daha az zevk almaya başlarlar.

KİŞİLİK GELİŞİMİ VE ARKADAŞ İLİŞKİLERİ

Ergenlik döneminin arkadaşlık ilişkilerinde grup olgusu biçiminde ortaya çıkan görüntü zaman zaman yetişkinler tarafından kaygı ile karşılanır. Kentleşme gibi hızlı toplumsal değişmelere bağlı olarak bazı hallerde ergenler, kişisel ve toplumsal gelişimi açısından sağlıklı olmayan arkadaş ve grup ilişkileri içine itilmektedirler - çeteler gibi. Ülkemizde çok yaygın olmamakla birlikte çete türünde gruplaşmalarda suça yönelme kuvvetli bir olasılık hâlini alabilmektedir. Yetişkinlerin şu hususu göz önünde bulundurmaları önemlidir. Bir ergenin kimlerle arkadaşlık yapacağı ve ne tip gruplara gireceği büyük ölçüde onun kişilik gelişimine bağlıdır, yani gereksinmelerini karşılama biçimlerine; bir takım temel değerleri, toplumsal becerileri, özsaygı ve özgüven gibi psikolojik özellik ve güçleri kazanıp kazanmadığına bağlıdır. Ergenliğin bu tür temelleri ise çocuklukta atılır. Ergenlikte arkadaşlık ilişkileri ve grupları içine giremeyen, kabul görmeyenlerin belli başlı özellikleri olarak şunları sayabiliriz: aşırı saldırganlık, kabadayılık, bencillik, gösterişçilik, sinirlilik, kıskançlık, kendine güvensizlik, aşırı çekingenlik, v.b. Bu özellikler temelde özsaygı ve özgüven eksikliğine işaret etmektedir.

SONUÇ

Kişiliğin sağlıklı gelişiminin temel gerekleri çerçevesinde yetişkinlere düşen görev, çocukların çok erken yaşlardan itibaren özsaygı ve özgüven kazanarak ergenlikte pek çok yönden doyurucu ve geliştirici arkadaş ilişkileri içine doğal ve sağlıklı bir biçimde girebilmelerine yardımcı olmak; ayrıca arkadaş ilişkileri için ortam ve olanaklar hazırlamaktır.